

18.YY. OSMANLI DÖNEMİNİ KONU ALAN EPİK FİLM ANLATISININ KARAKTER VE MEKAN TASARIMINDA MİNYATÜR SANATININ İŞLEVİ: LEVİNİN KEBİR MUSAVVER SİLSİLENAME İSİMLİ ESERİNDEKİ DÖRT PADİŞAH PORTRESİNİN EPİK TASARIM ÖZELLİKLERİ

İnci YAKUT
Kocaeli University, Turkey
incyakut@hotmail.com

ÖZET

Çalışmada 18.yy. Osmanlı Dönemini Konu Alan Epik Film Anlatısının Karakter ve Mekan Tasarımının Oluşturulması Sürecinde Minyatür Sanatının Rolü ortaya konmuştur. Çalışma ile epik film için karakter ve mekan tasarımının oluşturulması sürecine epik anlatı anlayışı ile üretilmiş minyatür sanatının katkı sağlayabileceği özellikler belirlenmiştir. Çalışma örneğimizi Levni Abdülcelil Çelebi'nin 18.yy. başında ortaya koyduğu minyatür sanatının önemli örneklerinden olan Kebir Musavver Silsilename isimli eseri ve eserindeki karakter ve mekan bütünleşmesini en iyi şekilde gösteren dört portre seçilmiş ve seçilen bu portreler üzerinden sosyal göstergebilimsel bir çözümleme yapılmıştır. Portre tasvirlerinin betimlemelerinde göze çarpan özellikler epik kahraman olarak Sultanların portrelerinin mekan içinde (saray) dekor nesnelereyle birlikte konumlandırılmaları ve gerek sultanların giysi ve aksesuarlarında gerekse iç mekan dekor nesnelere kullanılan döneme özgü dokumaların ve süsleme sanatlarının belirleyici özellikleridir. Minyatür portrelerindeki epik tasarım (karakter ve mekan) özelliklerinin filmin sahne tasarımına sinema sanatının biçim (teknik) özellikleri gözetilerek yansıtılmaya çalışılması epik filmin döneme özgü unsurları ve dolayısıyla epik gerçekliği ön plana çıkartmadaki işlevini arttıracaktır. Bu nedenle epik film için senaryo yazımı öncesi araştırma sürecinde epik anlatı özelliğine sahip sanat alanlarının (minyatür, edebi metinler v.s.) özellikle karakter ve mekan tasarımı özelliklerinin incelenmesi ve epik gerçekliği öne çıkarmada etkili unsurların filmin sahne tasarımına uyarlanması sanatlararası etkileşimin gerekliliğinin bir göstergesidir.Epik film anlatılarında epik gerçeği vurgulayabilmek amacıyla sanat alanları arasındaki etkileşimin gerçekleştirilebilmesi için epik anlatı yapısına sahip görsel ve yazılı sanat alanlarına özgü bir sanat okurluğunun (çözümleme-yorumlama) ve mümkünse yazarlığının (uygulama) gerçekleştirilmesi gerekli olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Epik Film Anlatısı, Epik Karakter Tasarımı, Epik Mekan Tasarımı, Minyatür Sanatı, levni

THE FUNCTION OF MINIATURE ART IN CHARACTER AND SPACE DESIGN OF THE 18TH CENTURY OTTOMAN PERIOD EPIC FILM NARRATIVE:THE EPIC DESIGN FEATURES OF FOUR SULTAN PORTRAITS IN KEBİR MUSAVVER SİLSİLENAME BY LEVİNİ

ABSTRACT

The aim of this study is to demonstrate the place of miniature art in making character and space design of 18th century Ottoman period Epic Film Narrative. It has been examined contributions of miniature art in making character and space design for epic film in this study. It has been applied social semiotics technics on four Sultan portrait showing character and space in integration selected from Kebir Musavver Silsilename by Levni. It is important to express the weavings and ornaments of clothing and accessory of Sultans and weaving and ornaments of interior in the space in portrait miniatures . Using the features of epic design in miniatures will increase reality in epic film design. To examine character and space design of Art areas (miniature, literary texts e.t.c.) including epic narrative in the research phase for Scenerio is indicator of the requirement interaction between the

arts. To provide with the interaction between the arts for getting epic reality is necessary arts literacy relating visual and written art areas having epic narrative.

Key Words: Epic Film Narrative, Epic Character Design, Epic Space Design, Miniature Art, Levni

GİRİŞ

Bu çalışma 18.yy. Osmanlı Dönemini Konu Alan Epik Film Anlatısının Karakter ve İç Mekan Tasarımının Oluşturulması Sürecinde Minyatür Sanatının Rolü'nü ortaya koymak için yapılmıştır. Bu çalışmayla epik film için karakter ve mekan tasarımında epik anlatı yapısına sahip sinema ve minyatür sanatı arasındaki etkileşimin yeri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Dönemin sosyo-kültürel özellikleri, tarihsel olayları ve sanat anlayışı hakkında bilgiler veren minyatür sanatına özgü eserlerin tasarım özellikleri ile bunu besleyen tema ve konular epik film anlatısının önemli veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Osmanlı Dönemi minyatür sanatının özellikle karakter ve mekan tasarımı özelliklerinin sinema ve resim ilişkisi gözönüne alınarak epik film oluşturma sürecine katkılarının irdelenmesi önem taşıyan bir konudur. Çalışmada öncelikle sanat alanlarındaki epik anlatılarda karakter ve mekan tasarımlarının özellikleri incelenmiş daha sonra Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatındaki Epik Anlatı Tasarımında karakter ve mekanın özellikleri konusu ele alınmıştır.

Minyatür sanatının tasarım özelliklerinin epik film anlatısına olan etkilerini irdeleyebilmek için çalışma örneğimizi Levni Abdülcelil Çelebi'nin 18.yy. başında ortaya koyduğu minyatür sanatının önemli örneklerinden olan Kebir Musavver Silsilename isimli eseri ve eserindeki karakter ve mekan bütünleşmesini en iyi şekilde gösteren dört portre seçilmiştir. Levni'nin padişah portreciliği türünde önemli bir yere sahip olan bu eseri, portrelerdeki epik anlatı karakterinin epik mekanla bütünleşmesini ayrıntılarıyla veren bir özelliğe sahip olması dolayısıyla seçilmiştir. Çalışma için seçilen portrelerde yer alan karakter ve mekan tasarımları üzerinde sosyal göstergebilim tekniği ile analiz yapılmıştır. Bu nedenle çalışmada ele alınan portrelerdeki epik anlatının içeriğine yönelik bir çözümleme yapılmıştır.

SANAT ALANLARINDAKİ EPİK ANLATILARDA KARAKTER VE MEKAN TASARIMLARININ ÖZELLİKLERİ VE SANATLARARASI ETKİLEŞİM

Sinema ve resim arasındaki ilişki, sinemanın önceki sanat dallarının ussal bir devamı olması gerçeği ve özellikle resmin konu edinilen modelleri ve eşyaları mekanda özgürce yerleştiren, onlara hareket ve yön veren özellikleri irdelendiğinde daha iyi anlaşılmaktadır (Mükerrem 2012: 14). Buna göre anlatı türleri açısından bakıldığında, geçmişte tarihi olayların kahramanlarını yücelten ve ona göre tarihsel gerçekliği betimleyen anlatı olan epik anlatı yapısına sahip olan sinemanın yine aynı anlatı yapısına sahip resim alanından hem tema ve konu hem de tasarım açısından yararlanması kaçınılmaz olmaktadır. Epik anlatının içinde üretildiği toplumun sosyo-kültürel yapısı, tarihsel süreci ve sanat anlayışı içinde şekillendiği gözönüne alındığında epik anlatıya sahip bir sinemanın yine aynı toplumda üretilmiş epik anlatıya sahip resimle bağ kurması gerçekçi bir yaklaşım olacaktır

Epik film anlatısının oluşturulması sürecinde karakter, mekan ve olayı tasarlamak için senaryo öncesi hazırlık aşamasında konuyla ilgili birincil kaynaklara (görsel metin, edebi metin, resmi tarihi metin, yapılar v.s.) başvurmak önem taşıyan bir konudur. Çoğunlukla dönem filmleri,tarihsel filmler ve belgesel filmlerin anlatı yapısını oluşturan epik anlatı yapısındaki dramatik kurulum içinde önemli bir tarihi olayın öznesi olan kahra-manı işleyen ve öyküleştiren sahne tasarımı içinde Mekan ve karakter tasarımı önemli bir ye-re sahiptir. Epik anlatının doğası gereği kahramanı öne çıkararak ve kahramanın özelliklerini vurgulayan kahramanla doğrudan ilgisi olan kişi ve nesnelere kahramanla olan ilişkinin düze-yine göre sahnede yerini alır. Buna göre epik anlatı kahramanını oluşturmada kahramanın bağlantılı olduğu maddi-fiziksel çevrenin düzenlenmesi önem taşıyan bir konudur. Söz konu-su maddi fiziksel çevre oluşturulurken kahramanın ve kahramanla bütünleşmiş onunla ilişki-de olan çevresindeki kişilerin görünümünü oluşturan öğelerin (giyim, kullandıkları aksesuar ve nesnelere) ve bu öğelerin verdiği anlamı güçlendirmek üzere içinde yer aldıkları mekanın görünümünü

meydana getiren dekor nesnelere özelliklerinin kahramanın ve kahramanın içinde yer aldığı tarihi olayın öne çıkan özelliklerini vurgulayacak şekilde ortaya konmasına çalışılır. Epik anlatı tasarımları için döneme özgü gerçek hayatta kullanılan giysi , akse-suar ile mekan yapısı ve nesnelere biçim, renk ve dokumalarının sembolik anlamlarının dikkatle incelenmesi gerekir. Epik anlatının dışavurumculuk özelliği sanat alanlarındaki karakter ve mekan tasarımlarında yansımaları bulmaktadır. Epik anlatı tasarımının görselliği öne plana çıkarıcı tavrı, anlatıda epik gerçeğin ortaya konmasında görsel öğelerin önemini vurgulamaktadır.

Epik anlatı yapısını taşıyan tüm görsel sanat ve edebiyat alanlarında tasarımda gerçeğin betimlenmesini sağlayacak uygulama şekilleri (sadeleştirme-üsluplaştırma-şematize etme yalın hale getirme) ön plana çıkmaktadır. İster epik bir filmde olsun isterse epik anlatıya sahip bir resimde olsun bu üsluplaştırma ve stilizasyonun varlığı tasarım sürecinde kendini belli etmektedir. Film dahil tüm bu alanlarda varolabilen epik anlatılar için yapılan tasarım larda (giysi , dekor, ses, ışık v.s.) gerçeğin yalın biçimde, belirgin temel özellikleriyle verilmeye çalışılması önem taşır. Epik tiyatro yaklaşımının modern dönem kurucularından olan Brecht'in tasarımlarında yanılısamaya yer verilmesine rağmen yanılısamının ölçüsü mümkün olduğunca azaltılmaya çalışılmıştır (Nutku 2007: 159-163). Böylece gerçeğin seyirciye belirgin temel özellikleriyle verilmesi ve bunun için de belli bir ölçüde tasarımda üsluplaştırmaya gidilmesi sağlanacaktır. Epik tiyatrodaki gerçekliği elde etmek için doğal olanın gerçek hayattaki niteliğini olduğu gibi koruyup sanatsal güzellik feda edilmemekte, sanatın işlediği gerçeklik gerçek dünya ile ilinti kuran bir gerçeklik olarak varolmaktadır (Brecht 1994: 14-18). Sahnede stilizasyonun amacı doğal'ın vurgulanması, toplumun bir parçası olan seyircilere Toplum için neyin önem taşıdığına gösterilmesidir (Brecht 2011: 11, 137). Buna göre sanatçının dünyası kendi içinde mantıksal bir dünya olmayıp, gerçek dünyayla olan ilintisi ile varolan bir dünyadır. Burada oluşturulan sahnenin seyircide gerçek bir sahne olduğu yanılısamasını (illüzyon) da uyandırmamasına dikkat edilerek kurgulanmasına çalışılması gerekir. Stilizasyon sanat ile doğa arasında bir sentez oluşturup gerçeği öne çıkarıcı belirgin simgesel özellikleri ile vurgulamaya olanak sağlayarak yanılısamayı önlemeye yardımcı olur.

Sinema kuramcısı Godard'da Brecht gibi anlatıda yaşamın taklidine (mimesis) dayanan bir gerçekliği değil yaşamın özüne bağlı gerçekliği savunur (Parkan 1994:38). Burada yaşamın suretine yönelik bir gerçeklik yerine yaşamın kendisine yönelik bir gerçeklik söz-konusudur. Bu anlayışın göstergesi belirgin bir şekilde sahne tasarımında da kendini göstermektedir. Bir sanat alanı anlatısındaki karakter, olay ve mekanlar dönemin sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal yaşantısının vurgulayıcı, öne çıkan özelliklerine uygun bir şekilde yeniden üretilerek ortaya çıkarlar. Yeniden üretim konusunda Tarkovski'nin saptaması önemlidir. Tarkovsky, konusu 15.yy.'da geçen bir filmine yönelik yaptığı değerlendirmede geçmiş yüzyılın neye benzediğini anlamak için her türlü kaynağa, yazılı belgeye, mimariye ve ikonografiye baş-vurmanın gerekli olduğunu, ancak buna rağmen bugünün bakış açısıyla o dönemin yeniden inşa edilmesinin gerektiğini vurgulamaktadır (Tarkovski 2008 : 63-66). Ona göre film anlatısı için 15.yy bugünün perspektifinden yeniden inşa edilmezse seyirci filmdeki kostümlere, çevre düzenlemesine, mimariye bakıp kendini müzede sanabilecektir. Bu bağlamda Tarkovsky, Brecht ve Godard'da olduğu gibi yaşamın/doğanın ya da gerçeğin özünü ortaya çıkarttıktan sonra bunun üzerine filmin kendi doğasına uygun bir şekilde yeniden inşanın mümkün olabileceğini belirtmektedir. Bu durum geçmiş çağların toplumsal yaşantılarını konu edinen ve anlatı yapısı taşıyan tüm çalışma alanları (sanat ve medya) için geçerli olmaktadır.

OSMANLI DÖNEMİ MİNYATÜR SANATINDA EPİK ANLATI TASARIMI : KARAKTER VE MEKANIN ÖZELLİKLERİ

Osmanlı minyatürü kurgusu içinde saray yaşantısını ifade eden epik anlatılar-da tarihi bir karakterin ve onların yakın ilişki içinde buldukları figürlerin kendilerini çevreleyen bir iç mekan içinde gösterilmesi ve tarihi figür ile çevresindeki kişilerin ve mekanın da çeşitli dokuma ve süslemeler içinde betimlenmesi oldukça sık rastlanan bir olgudur. Osmanlı dönemine özgü gerçek yaşantıda giysi, dokuma ve süslemelerin kişi, mekan ve olayla-rın betimlenmesinde ve toplum içinde konumlandırılmasında önemli bir etkiye sahip olduğu günümüze gelen pek çok resmi ve resmi olmayan kaynakla da destek bulunmaktadır. Epik anlatının bir özelliği olan gerçeğin öne çıkan yönlerinin şematize edilip yalınlaştırılması kuralı minyatür sanatında da karşılığını bulmakta, geçmiş

döneme özgü dokuma ve süslemelerin öne çıkan yönleri anlatıdaki karakter, mekan ve olayların betimlenmesinde vurgulanmaktadır. Epik anlatıda kahramanı ve öznesi olduğu tarihi olayı öne çıkaran karakter ve mekan tasarımına yönelik anlayış, çoğu zaman gerçek hayatta Osmanlı dönemi ve çağın diğer toplumlarında (batı ve doğu) görülen karakter ve mekana yönelik yaşantılarla benzer özellikler göstermektedir. Epik anlatı doğası gereği uzantılarını yaşanmış gerçekliklerde bulmaktadır. Epik anlatıda karakter ve mekanın dış görünüm özellikleri sembolik bir anlama sahip olup burada dış görünümün dış dünya gerçekliğini doğrudan kaba bir şekilde yansıtarak ortaya çıkartılması değil karakter ve onunla bütünleşmiş mekanı gerçek hayatta tarihi olayda oynadıkları role uygun bir şekilde öne çıkarıp o dönem toplumu için üzerinde uzlaşa sağlanan bir anlama sahip olan özelliklerinin üsluplaştırılıp detaylandırılarak oluşturulması amaçlanmaktadır. Aynı şekilde Osmanlı döneminde gerçek hayatta kahramana ve öznesi olduğu tarihi olaya işaret eden giysiler ve aksesuarlar ile mekanın yapısı ve nesnelere ve tüm bunları var eden dokumalar ve süslemeler kahramana ve tarihi olaya özgü bilgi veren ve iletişimi sağlayan, sembolik anlam yüklü araçlar olarak görülmektedirler. Aslında epik anlatı oluşturulurken döneme hakim gerçek hayattaki anlayış ve atmosferin özünün ve sembolik dilinin sanat diline aktarılması ya da çevrilmesi sözkonusu olmaktadır. Ancak epik anlatının içinde üretildiği toplumun sosyo-kültürel yapısı, tarihsel süreci ve sanat anlayışı içinde şekillenmesi nedeniyle Osmanlı dönemini konu alan epik anlatıların da kendine özgü bir tasarım mantığına sahip olduğunun bilinmesi önem taşıyan bir konudur. Epik anlatının dışavurumculuk ve dış dünya gerçekliğini üsluplaştırma özelliği Osmanlı sanatının epik anlatılarında görülmekle beraber anlatıyı oluşturan karakter, mekan, zaman, olay gibi öğelerin özelliklerinin dış dünya gerçekliğindeki birebir karşılıklarının aranmadığı, bu öğelerin oluşumunda öne çıkan önemli özelliklerin ayrıntılarının bütünle ilişkisini koruyarak verildiği ve buna göre bu öğelerin şematize edilip sembolleştirilerek bir çeşit natüralist-realist anlayışın geliştirildiğinin bilinmesi gerekli olmaktadır. Tüm bu özellikler, Osmanlı dönemi epik anlatı yapısına sahip sanat alanlarının (edebiyat, minyatür, tezhip, dokuma, ortaoyunu v.s.) belge olma niteliğine sahip bir değer taşıdığını da ifade etmektedir. Osmanlı minyatüründe saray yaşantısı ve savaşların yanısıra toplumsal ve ekonomik yaşamın ayrıntılarını içeren tasvirlerin ve gündelik yaşamı belgeleyen bir tür natüralizmin ve realizmin ön plana çıktığı görmektediriz. Bu natüralist-realist anlayış çerçevesinde Osmanlı minyatürlerinde yer alan nesne, mekan, figür, zaman ve olay ile sosyo-kültürel süreçleri simgeleyen öğeler konuları ve diğer yapılarla olan ilişkileri itibarıyla dış dünyadaki durumu olduğu gibi temsil etmemekte ve resim düzleminde buldukları yere genel imgeye olan katkıları nedeniyle konumlandırılmaktadırlar (Tükel 2005: 64-65; Tükel 2006: 569-570).

Osmanlı minyatürlerinde dokumalar ve süslemeler çoğunlukla hem karakterlerin üzerindeki giysi ve aksesuarlarda hem de iç mekanı oluşturan dekorasyon nesnelere yapılarında (halı, perde, yastıklar, minder, örtü, divan gibi) karşımıza çık-maktadır. Dokuma ve süslemelerin teknik olarak yapımların şekli, üzerindeki desenler, rengi ve kullanım şekli gibi unsurlar, dokuma ve süslemenin üretildiği toplumun sosyo- kültürel nitelikleri, üretim dönemleri ve kullanım amaçları hakkında bilgi vermektedir. Görsel ve sosyal göstergeler olarak tüm bu unsurlar gerçekte döneme özgü saray yaşantısının maddi kültür varlığını oluşturan ve dolayısıyla maddi kültürü şekillendiren manevi kültür (yaşantı biçimi, alışkanlık, gelenek, kural, değer v.s.) hakkında bilgi veren kültür öğeleridir. Doğadan ve geleneklerden etkilenerek oluşturulmuş bu dokuma ve süslemelerin, dönemin anlayışına uygun bir şekilde sembolik bir nitelik taşımak üzere geliştirildiğini söylemek mümkündür. Özellikle Osmanlı sarayına yönelik dokumacılıkta ön plana çıkan ipekli dokumalar iplik türüne bağlı olarak değer kazanmakta, renk, desen gibi unsurlar dokumanın değerini artırmakta ve dokuma ipliğine altın teline katılması ipekli dokumayı daha da zenginleştirmekteydi (Bilgi, 2007:11-12). Kaftan yapımında kullanılan ipekli dokumadan yapımla en değerli kumaşlar arasında yer alan çatma, kemha, seraser, değerli taşlı giysi aksesuarlar, mekan içinde kullanılan değerli ipekli dokumalar (örtü, yastık, perde, halı v.s.) ve tüm bunlara eşlik eden süslemeler (motif, altın veya gümüş tellerle desenleme, maden işlemeciliği, v.s.) sarayın ihtişamını temsil eden sembolik bir özellik taşımaktadırlar. Dokuma ve süslemelerin döneme özgü oluşturulma amaçlarının ve işlevlerinin bilinmesi, bunlar üzerinden dönemin sosyo-kültürel yapısı, sanat anlayışı ve tarihsel olayları hakkında bilgi edinilmesine olanak sağlayabilecektir.

LEVNİ'NİN ALBÜMÜNDE BULUNAN PORTRERLERİN EPİK ANLATI TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Osmanlı minyatür sanatının bir türü olan padişah portreciliği Fatih döneminde başlamış ve 20.yy.'ın başına kadar sürmüştür (İrepoğlu 1999:76 ve 78). Levni Abdülcélil Çelebi 18.yy. başında ortaya koyduğu minyatür sanatının önemli örneklerinden olan Kebir Musavver Silsilename isimli eserindeki (Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı A 3109 kodlu) yirmi üç Sultanın boy portresini (bağdaş kurarak divan üzerinde oturan ve taht üzerinde oturan) dönemin sanat anlayışı ve bakış açısıyla örtüşen bir şekilde betimlemiştir.

SULTAN III. AHMET PORTRESİ'NDE KARAKTER VE MEKAN ÖZELLİKLERİ



Resim 1. Sultan III. Ahmet Portresi

Levni'nin bu portresinde epik karakter olan Sultan'ın, mekanın ve mekan içindeki dekor nesnelere görünümünde ilk göze çarpan unsurlar, dokumalar ve bezemeler olup bunlar döneme özgü gerçeği ortaya koymada önemli sembolik görsel göstergelerdir. Minyatür anlatısında tespit edilen maddi kültür öğeleri epik gerçekliği ifade eden ilk göstergeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sultan'ın baş giysisi olarak kullandığı sarıgnın tepesinde bulunan yelpaze biçimli tüylü üç değerli taşlı sorguç, üstü dokuz tane altın telden yapılmış çaprast ile kapatılmış, kısa kollu, gümüş renkli, kürk astarlı kaftan, kaftanın içinde görünen entarinin üzerindeki altın işlemeli kemer ve kemerin arkasına yerleştirilmiş atın işlemeli hançer ve her iki serçe parmağındaki altın işlemeli taşlı yüzük Sultanın konumunu etkileyici bir tarzda ifade eden giyim unsurlarıdır. Tasvirlerde kullanılan altın renkli yıldızlar altını, gümüş renkli yıldızlar ise gümüşü temsil etmektedirler. Altın telin özellikle dokumalarda işleme ve desen oluşturmada kullanılması saray yaşantısına özgü ihtişamı veren bir uygulamadır.

Tasvirdeki mekan özellikleri Sultanın giysi ve aksesuarlarının sembolik anlamını destekleyen ihtişamlı bir görünümü oluştururlar. Resmin arka planındaki (tahtın arkasındaki duvar düzlemi) çini izlenimini uyandıran düzlemin üzerindeki geometrik bezeme anlayışı, dönemle ilgili süsleme anlayışını ifade etmektedir. Ayrıca dekor nesnelere olarak tahtın döşemesinde ve yerdeki halı üzerinde görülen stilize

edilmiş çiçek ve yaprak motifleri yine o dönemde süslemeye ve süslemede kullanılan çiçek ve yaprak motiflerinden oluşmuş desen kompozisyonlarına verilen önemi ifade etmektedir. Tasvirde tahtın sırt ve yan kısmındaki döşeme yüzeyinde görülen desenlerde kullanılan altın yıldız, gerçekte döşeme dokumasındaki desenlerin yapımında altın telin de kullanıldığına işaret eder. Ayrıca halıdaki hatayı ve stilize edilmiş karanfil taht süslemesiyle uyum içindedir. Dekor nesnelere desenlerinde gül, sümbül, lale, karanfil gibi çiçeklerin üsluplaştırılmış biçimleri ve tahtın sırt kısmında şemseler içinde gül, gonca ve lalenin doğal görünümünde kullanımı, epik gerçekliğin döneme özgü görünümüdür.

SULTAN I. SELİM PORTRESİ'NDE KARAKTER VE MEKAN ÖZELLİKLERİ



Resim 2. Sultan I. Selim Portresi

Bu portrede döneme özgü gerçekliği yansıtan unsurlar arasında Sultan'ın, mekanın ve mekan içindeki nesnelere birarada ahenkli bir düzen içinde bulunuşu ve kullanılan dokumaların ve süslemelerin varlığıdır. Minyatür anlatısında dış görünüme dair edinilen bilgiler, epik gerçekliğin ortaya koyduğu bilgilerdir.

Sultan'ın baş giysisi olarak sarığının ortasında ve iki yanında bulunan tüylü değerli taşlı üç sorgucun yer aldığı serpuşu, beyaz astarlı altın tülle desenlenmiş çin bulutu motifli zeytuni entarisinin üzerinde, üstünde altın telden yapılmış altı tane çapraz bulunan mavi kürk astarlı kırmızı renkli uzun kollu kaftanı döneme özgü Sultan giyiminin ihtişamını veren giyim unsurlarıdır. Sultanın giysisinin aksesuarları olarak kemeri, kemerin içine soktuğu hançeri ve elinde tuttuğu şeşberi altın işlemeyle yapılmıştır ve üzerinde değerli renkli taşlar bulunur.

Mekanın düzeni ve özellikleri Sultanın giysisi ve aksesuarlarının sembolik anlamını tamamlamakta ve etkileyici bir hale getirmektedir. Resmin arka planında yer alan mercan renkli drapeli perde resime bir hareket kazandırmakta, Sultanın sırtını dayadığı minder ve halıyla birlikte iç mekan atmosferi oluşturmaktadır. Lal rengi minderlerin iki yanında ve çin bulutu (kaplan sırtı) desenli limoni divan örtüsünün üzerinde bulunan motifler yine süsleme geleneğinin önemini gösterir. Tasvirde duvar düzleminde kullanılan altın serpmeye de mekanın değerini ve önemini vurgulayan unsurlardan biri olarak görülmektedir.

SULTAN I. SÜLEYMAN PORTRESİ'NDE KARAKTER VE MEKAN ÖZELLİKLERİ



Resim 3. Sultan I. Süleyman Portresi

Portrede epik karakter olarak Sultan'ın görünümü ile mekan ve mekan içindeki nesnelerin görünümünün birarada ahenkli bir düzen içinde bulunuşu ve bu düzende rol oynayan dokumalar ve süslemelerin ahenk sağlayıcı işlevi döneme özgü gerçekliği ortaya çıkaran unsurlardır. Minyatür anlatısında gerçekliğe dair tespit edilen herşey epik karakter özelliğini taşır ve epik gerçekliği oluşturur.

Sultan'ın baş giysisi olarak kullandığı ortada ve iki yana yerleşik tüylü değerli taşlı üç sorguçdan meydana gelen sarığı; deve tüyü renkli, kısa kollu, kürk astarlı, üst kısmında yedi altın telden dokunmuş çaprastlı kaftanı; altın teline kullanıldığı serpme desenli çin bulutu motifli fıstıklı entarisi dönemin Sultanına özgü etkileyici giyim tarzını oluşturur. Ayrıca Sultan'ın entarisinin üzerindeki altın işlemeli kemer, kemerinin içinde görünen altın işlemeli hançer ve serçe parmağındaki taşlı altın yüzük giysisinin ihtişamını arttıran özelliklerdir.

Tasvirdeki mekanın özellikleri Sultanın giysi ve aksesuarlarının ihtişamlı görünümünü pekiştiren unsurlardır. Fonda yer alan altın serpme desenli duvar düzlemi üzerinde görülen drapeli perde ayrıntısı, iç mekan atmosferini yaratmada ve devingenlik oluşturmada etkili bir kompozisyon öğesi oluşturur. Menekşe renkli yastık üzerindeki stilize edilmiş hançer yapraklar ve hatayı görümlü çiçek bezemesinden oluşan süsleme ile turuncu renkli divan örtüsü üzerindeki birbirine bağlanmış altın kontürlü (dış hatları altın telle dokunmuş) madalyon şeklinde motifler yine döneme özgü süsleme unsurlarına işaret eder.

SULTAN II. MUSTAFA PORTRESİ'NDE KARAKTER VE MEKAN ÖZELLİKLERİ



Resim 4. Sultan II. Mustafa Portresi

Bu portrede Sultan'ın, mekanın ve mekan içindeki nesnelerin görünüşleri epik anlatının özelliğine uygun olarak dönemin gerçekliğini betimlemektedir. Karakter ve mekanın ahenkli birlikteliğinde dokumalar ve süslemeler önemli rol oynamaktadırlar. Tasvirde epik anlatının Osmanlı minyatür sanatının sembolize etme anlayışı içinde kazandığı betimleme özelliğini görmekteyiz.

Sultan'ın baş giysisi olarak kullandığı tepesinde tüylü değerli taşlı tek büyük sorguçdan oluşan sarığı; içi siyah kürk astarlı, üstü altın telden yapılmış altı tane çaprazın kapattığı kısa kollu mavi renkli kaftanı, kontürleri altın tülle işlenmiş, stilize edilmiş hançer yapraklı ve hatayi benzeri desenden oluşmuş zeytuni renkli entarisi ve elinde tuttuğu altın serpmeye desenli mendili Sultana konumunu vurgulayan etkileyici bir görünüm kazandırmıştır.

Tasvirin arka planında görülen çividi ve mercan renkli dikey bordürlü zar olarak isimlendirilen duvar perdesi ile birlikte lal rengi yastık ve kimyoni renkli divan örtüsü iç mekan atmosferini oluşturmuşlardır. Divan örtüsünün üzerindeki iç kontürleri altın tülle işlenmiş madalyon motifinin içinde yer alan hatayi benzeri süsleme ve yastığın üzerindeki iri çin bulutu benzeri bezeme döneme özgü desen anlayışı ile üretilmiştir.

SONUÇ

18.yy. Osmanlı Dönemini Konu Alan Epik Film Anlatısının Karakter ve İç Mekan Tasarımının Oluşturulması Sürecinde Minyatür Sanatının Rolü'nü ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada epik film için karakter ve mekan tasarımının oluşturulması sürecine epik anlatı anlayışı ile üretilmiş minyatür sanatının katkı sağlayabileceği özellikler ortaya konmuştur.

Çalışma örneğimizi Levni Abdülcelil Çelebi'nin 18.yy. başında ortaya koyduğu minyatür sanatının önemli örneklerinden olan Kebir Musavver Silsile-i isimli eseri ve eserindeki karakter ve mekan bütünleşmesini en iyi şekilde gösteren dört portre seçilmiş ve seçilen bu portreler üzerinden sosyal gösterebilimsel bir çözümleme yapılmıştır. Levni'nin padişah portreciliği türünde önemli bir yere sahip olan bu eseri karakterin mekanla bütünleşmesini ayrıntılarıyla veren bir özelliğe sahip olduğu için seçilmiştir.

Portre tasvirlerinin betimlemelerinde göze çarpan özellikler epik kahraman olarak Sultanların portrelerinin mekan içinde (saray) dekor nesnelereyle birlikte konumlandırılmaları ve gerek sultanların giysi ve aksesuarlarında gerekse iç mekan dekor nesnelere kullanılan döneme özgü dokumaların ve süsleme sanatlarının belirleyici özellikleridir. Tasvirlerde yer alan karakter ve mekanların çeşitli değerli dokuma ve süsleme sanatları birlikteliği ile betimlenmesi dönemin saray yaşantısının ihtişamını vurgulayan önemli özelliklerindedir. Epik karakteri betimlemede kullanılan süsleme sanatları arasında yer alan Sultan'ın giysilerini oluşturan değerli ipek kumaşlardan (kemha, seraser, çatma v.s.) yapılan kaftanlar ve entariler, kaftanlarda kullanılan kürklü astarlar ve kaftanın üst kısmını kapatan altın telli çaprazlar; değerli taşlı sorguçlu sarıklar, giysi kumaşlarının üzerindeki işlemler ile giysi aksesuarlardaki maden işlemeciliği (taşlı altın yüzük, altın kemer, altın hançer ve şeşber, sorguç v.s.) ve tüm bu unsurlarda kullanılan motif ve kompozisyonlar döneme özgü süsleme unsurlarından en önemlilerini oluşturur. Epik mekanı betimlemede kullanılan süsleme unsurları arasında ise çoğunlukla mekan duvarlarında yer alan çini işlemeciliği, zemindeki yer çini karo işlemeciliği, mekandaki taht ve divan döşemelerinin ve perde, yastık, örtü ve halıların dokumaları ve işlemleri ve tüm bu unsurlarda kullanılan renk, motif ve kompozisyon birleşimleri önemli yer tutmaktadır.

Dönemin sosyo-kültürel özellikleri, tarihsel olayları ve sanat anlayışı hakkında bilgiler veren minyatür sanatına özgü eserlerin tasarım özellikleri ile tema ve konuları epik film anlatısının önemli veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Minyatür portrelerindeki epik tasarım (karakter ve mekan) özelliklerinin filmin sahne tasarımına sinema sanatının biçim (teknik) özellikleri gözetilerek yansıtılmaya çalışılması epik filmin döneme özgü unsurları ve dolayısıyla epik gerçekliği ön plana çıkartmadaki işlevini arttıracaktır. Bu nedenle epik film için senaryo yazımı öncesi araştırma sürecinde epik anlatı özelliğine sahip sanat alanlarının (minyatür, edebi metinler v.s.) özellikle karakter ve mekan tasarımı özelliklerinin incelenmesi ve epik gerçekliği öne çıkarmada etkili unsurların filmin sahne tasarımına uyarlanması sanatlararası etkileşimin gerekliliğinin bir göstergesidir.

Epik film anlatılarında epik gerçeği vurgulayabilmek amacıyla sanat alanları arasındaki etkileşimin gerçekleştirilebilmesi için epik anlatı yapısına sahip görsel ve yazılı sanat alanlarına özgü bir sanat okurluğunun (çözümleme-yorumlama) ve mümkünse yazarlığının (uygulama) gerçekleştirilmesi gerekli olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Bilgi, H.(2007).Osmanlı İpek Dokumaları-Çatma ve Kemha.İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi.
Brecht, B.(2011). Epik Tiyatro, İstanbul:Agorakitaplığı.
Brecht, B.(1994). Tiyatro Çalışması (Çev.Yılmaz Onay), İstanbul:Mitosboyut Yay.
İrepoğlu, Gül .(1999).Levni-nakış,şiir, renk.İstanbul:Kültür Bakanlığı Yay.
Mükerrem, Z.(2012).Sinematografi Üzerine Düşünceler:Kuram ve Uygulamalar. İstanbul:Ayrıntı Yay.
Nutku, Ö.(2007).Bertolt Brecht ve Epik Tiyatro.İstanbul:Özgür Yay.
Parkan, M.(1994).Sinema Estetiği ve Godard, İzmir:İleri Kitabevi.
Tarkovski, A.(2008).Mühürlenmiş Zaman (Çev.Fusun Ant), İstanbul:Agorakitaplığı.
Tükel, U. (2005) Resmin Dili-İkonografiden Göstergibilime.İstanbul:Homer.
Tükel, U. (2006) Sosyoloji ve Coğrafya - Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15. Kızılelma Yay. (Ed.)
Beyan-ı Menazil'in Resim Dili:Çözümleme ve Yorum. (s.563-571). İstanbul.
Yurdaydın,